

DMITRI NIKULIN, *Metaphysik und Ethik. Theoretische und praktische Philosophie in Antike und Neuzeit*. Verlag C.H.Beck, München, 1996, pp. 167, 8°.

Претставувајќи ја книгата на младиот руски философ Д. Никулин¹, приредувачот на германската верзија, V. Höhle, истакнува дека таа главно е насочена кон прашањето: како воопшто можеме да ѝ пристапиме на етиката во современиот научно-технички свет? Но, и покрај оваа начелна современа и етичка ориентација, делото длабоко навлегува во античката философија и всушност, се изградува како детално развиена паралела меѓу антиката и современието. За тие потреби, авторот издвојува еден вид идеални споредбени репрезенти на античката и нововековната мисла; според него, Платон, Аристотел и Плотин се парадигматични претставители на античката философија, додека такви примери во Новото доба се Декарт и Кант. Никулин смета дека овие две епохи од европската духовна историја дозволуваат типизирање и споредба со оглед на низа аспекти на соодветствување. Имено, и во двата случаја се работи за извонредна близокост меѓу философијата и науката; потоа, тоа се периоди во кои традицијата наедно се усвојува, преобликува и надминува; откритијата до кои доаѓа духот на тоа време го доведуваат човештвото на прагот на еден нов свет... (стр. 10–11). Меѓутоа, основна намера на авторот не е да утврди некаков континуитет во развојот, туку поскоро, да укаже на фундаменталните разлики меѓу овие два парадигматски периода на Западната цивилизација. Тука пред сè се мисли на изменетиот однос меѓу т. н. теоретска (главно, метафизика) и практична (етика) философија. Тој го истакнува своето убедување дека една од најзначајните разлики меѓу античката и нововековната етика се состои во тоа што во „хиерархијата на науките“ во рамките на античката философија, етиката има подредено место; таа е еден практичен увод или пропедевтика во вишиот, теоретски или контемплативен живот. Во Нововековната философија, етиката се преобраќа од подредена дисциплина во еден вид „прва философија“; сега кон неа се пристапува како кон самостојна и строга наука со свои особени законитости (стр. 86).

Оттука е разбирливо што книгата е поделена на две крупни тематски целини: метафизика и етика.

Во првиот дел, насловен како „Метафизика“ (стр. 16–85) се обработуваат повеќе одделни теми: битие и добро, единство и множество, дејственост и можност, супстанција и функција, број и големина, природа и уметност, космос и универзум... Во овој кус приказ може да укажеме само на некои повпечатливи споредбени тематски обработки.

На прво место, тука е поимот на битието. Изворната философска „зачуденост“ (истакнувана и од Платон и од Аристотел како изворен философски двигател) се однесува во прв ред на битието; ние лесно откриваме дека „има нешто“, дека „нешто суштествува“, но сосема е нејасно како е тоа можно и на кој начин е тоа можно. Уште во зорите на античката философија Парменид истакнува дека битието (она што суштествува во вистинска смисла) не суштествува на ист начин како и поединечните нешта; додека поединечното е изложено на настанување и

¹ Д. Никулин е роден 1962 г. во Новосибирск, сега работи како доцент на New School for Social Research во Њујорк. За своето дело „Простор и време во метафизиката на 17. век“, објавено на руски јазик во 1993 г., ја добива наградата на Руската академија на науките.

пропаѓање, битието суштествува на апсолутен начин, надвор од областа на промените. Врзана за таквото битие, античката философија во своите најважни токови ја определува вистината како спознание на она што е неменливо и трајно.

Во однос на овој темелен став, во Нововековната философијата забележуваме суштествена промена. Додека битието и настанувањето во Антиката се строго подвоени, во Нововековието се дадени во нераздвоиво единство. Пред сè во науката, настанувањето како „она што не е“ т. е. небитието, добива нов облик на „можно“, а поединечното како објект на научното иследување добива првостепено значење. Во современата философија, настанувањето како небитието добива нови облици. Во познатата формула на Ернст Блох, „сè уште-не-битието“ (Noch-nicht-Sein) се откриваат новите и особени вредности на небитието како она што сè уште не е, односно е на пат на настанувањето. Новиот однос кон небитието добива особено значење во не помалку славниот израз на Мартин Хајдегер „копнеж по битието“ (Sehnsucht nach dem Sein).

Овде треба да се одбележи и разликата во односот спрема телеологијата, поим којшто има посебно значење во философијата на Аристотел. Неговиот став дека сенешто во природата е подредено на некаква цел која во крајна линија се поистоветува со некакво добро, доминира долго време во Антиката, а подоцнежните одблесоди на таа мисла и во Средновековието. Но, едно од најважните обележја на нововековната мисла е токму раскинувањето со таа идеја, односно исфрлање на телеологијата од природата и од философијата на природата. Најголемите умови на Новото доба (Бекон, Гасенди, Декарт и Њутон) како една од основните задачи на времето го истакнуваат отфрлањето на целесобразноста како пристап во објаснувањето на природните појави. Ограничена во науката исклучиво во областа на субјективноста, телеологијата се повлекува сосема во рамките на философијата (пред сè кај Лајбниц, Шелинг и Хегел) каде што сè уште го задржува обележјето на нешто објективно.

Вториот дел на книгата споредбено ја обработува етиката (стр. 86-144) и тоа под следниве наслови: теоретски и практичен ум, *verumfactum* начело и моралниот закон, волја и субјективност, телеолошка и деонтолошка етика, добро и должност, доблест и среќа, зло и смрт и на крајот, слобода.

Тука, уште на почетокот, Никулин го подвлекува напред спомнатиот став на подреденост на етиката спрема теоретската античката философија. Наспроти ова, тој укажува на нововековните настојувања етиката да се рационализира и врз основа на една особена метода, која традиционално се врзуваше за теоретските науки, самата да се преобрати во практична – наука. Најистакнат пример во тој поглед е етиката на Спиноза која по својот метод (*more geometrico demonstrata*) сосема го напушта подрачјето на античкиот емпиризам.

Поткрепа за оваа теза авторот наоѓа и во споредбата меѓу Кант и Аристотел. Независно од разликите што се наметнуваат со самото тоа што овие две философии се производ на различни епохи, може да се говори за едно принципелно разидување меѓу нив (91). Тоа е видно дури и при обработката на традиционалните етички теми какви што се: среќа, смисла, слобода или пријателство. Меѓутоа, темелната противпоставеност на овие два етички система сосема јасно се открива при набро-

јувањето на нивните основни категории (99); противпоставеноста меѓу Кант и Аристотел може да се дефинира и како спротивност меѓу априоризмот и апостериоризмот, потоа меѓу должноста и доброто, деонтологијата и телеологијата, внатрешната и надворешната слобода, меѓу формализмот и содржителноста и т. н.

Неколкуче изложени примери од ова иследување доволно упатуваат на неговата разгранетост. Се разбира, ваквиот вид на споредба повлекува и опасности од разни упростувања и непрецизни определби; тоа е нужна претпоставка на компаративниот метод. Но, како надомест за овие методолошки отстапки, Никулин ни нуди размисла и заклучоци со темелно значење; тој укажува на глобалните померувања во западната философија и тоа во еден широк временски дијапазон.

Вишомир Мишевски
Филозофски факултет, Скопје

I. R. DANKA, *De Babylonia Gilgamide cum carminibus Homeri comparata*. Cathedra philologicae classicae Universitatis Lodzianis (Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego), Lodziae MCMXCVIII, pp. 47, 8°.

Во својот споредбен пристап кој е истакнат во самиот наслов на оваа книга (пишувана на латински јазик), проф. И. Р. Данка тргнува од тезата дека Хомеровите епови се создадени на тлото на Азија што упатува на претпоставките за можните влијанија од Исток. *Илијага* и *Одисеја* се јавуваат во предлитерарната епоха на западното крајбрежје на Мала Азија каде што од 14. век пр. н. е. Ахајците доаѓаат во допир со Хититите, индоевропски народ кој веќе ја усвоил литературата на неевропските народи од Анадолија и Месопотамија и во своите препеви ја шири на Запад. Со нивно посредство, Хелените се запознаваат со многу мотиви од легендите на источната традиција, поточно, со оние присутни во сумерско-вавилонскиот еп *Гилгамеш* коишто авторот ги доведува во паралела со хомерската поезија.

Стегнатиот приказ на епот кој го изложува животот на Гилгамеш (даден во втората глава од книгава) ги истакнува основните обележја на овој лик; тој е храбар млад човек со полубожеско потекло кој стапува во блиско пријателство со Енкиду, херој чијашто смрт го наведува очајниот Гилгамеш да оди до крајот на светот, во потрага по бесмртноста, за да се здобие најпосле со неа и наскоро пак да ја изгуби, враќајќи се конечно дома.

Споредбата со најкрупните ликови кај Хомер, Ахил и Одисеј, (изложена во третата глава) открива паралела на општ план. Подеднакво како Гилгамеш, Ахил е млад херој, полубог по потекло, врзан со длабоко пријателство за Патрокле по чија смрт исто така паѓа во очајание и го наоѓа својот мир дури откако ќе ја задоволи својата жед за одмазда. Пријателството на два хероја е суштествениот мотив кој ги поврзува *Илијага* и *Гилгамеш*.